97 (1E)

Mahamahopadhyaya

HARAPRASAD SASTRI

M. A., C. I. E.

26, Pataldanga Street,

Calcutta .... 191 ,

5. Añjana-Nidānam (The Eye-paint)

attributed to Agnivesa a Rishi more than 2000 years old.

Substance - Country-made paper.
No. of leaves - ~~11~~. 12
Lines in a page - 11.
Chapters - not given. one chapter with several sections
No. of Verses - ~~116~~. 234.
Character - Devanagari 1869
Date - Samvat 1926 A.D. 1870.

23.VI.19

AGNIVEŚA.

97. Sanskrit MS. in Devanāgarī characters, on country-made paper: written in 1869 (Saṃvat 1926): 10½ × 5½ in., 12 leaves.

Añjananidāna, the Eye-paint, attributed to the sage, Agniveśa. In 234 verses. Last leaf blank.

These MSS., nos. 97–104, were presented in 1919 by Sir Leonard Rogers; the descriptions are from notes supplied by him and by Mr. T. R. Gambier-Parry, M.A.

The MSS. are unbound, in a case lettered 'Sanskrit MSS.'

18
416

श्रीगुरुः

श्रीगणेशाय नमः॥ अबोधतिमिरछन्नचक्षुषां भिषजां कृते॥ संक्षेपं करोत्यग्निवेशो ग्रंथमंजननामक
या॥१॥ दोषरोषो रुजां हेतुस्तस्यात्र कौतुकारणं॥ अत्यल्पहीनमिथ्यातियोगः कालार्थकर्मणां॥२॥ कटुतिक्त
कषायपयोदरतिश्रमरूक्षशिमान्नभयानशनैः॥ स्वरजागरशुक्ररणास्त्रगमैरपि कुप्यति वेगवधैरनिलः॥३॥
शिरःशंखभ्रू हृत्कविटसंध्यस्थिकटिरुग्विबंधः पारुष्यं शायनहतिराध्मानचलने॥ कटुरास्यता
वाछविरपिकषायोस्यरसः श्रमो रुग्वेपथुर्वे कुपितमरुतो लक्षणानि मरुतः॥४॥ तिलसर्षपक्षारा रविमीनशा
रत्कटुतिक्तलवणपटूष्णरुक्षम्लनपैः॥ रतिधर्मनिशार्धविदाहकरैरपि कुप्यति पित्तमुपोषणातः॥५॥ भ्रमोह
होमूर्छामलशिथिलतास्वेददरणाः प्रलापः पीतत्वं मुखनयनविण्मूत्रनखे॥ मदस्तृट्तिक्तास्यं
कटुरपिरसः पांडुताहिताद्युतिःपाकश्चेत्याकृतिरहविपित्तस्य सरुषः॥६॥ दधिदुग्धनवीनजलान्नहिमा
ज्वर २ ध्ययनानौपदूपशमान्यतिलैः॥ गुरुमत्स्यवसंत दिवाशयनैर्मधुरैरपि रोषमुपैति कफः॥७॥ गुरुत्वले
मित्यौस्यपटुस्थिरकर्तत्वशायनेमलाधिक्ये कंडूरुविमुखलेपौ शिशिरता॥ अपक्तिस्तन्द्रिश्वस्य
तमितिवलासस्य सरुषः स्फुटं लिंगं स्वादुः पटुरपिरसो भाचधवला॥८॥ हेतुप्राग्रूपरूपोपशायाद्भिः तः नः

भिहिता मयाः॥ ते यात्ररूपैरा वैवैकेन मुख्यमेतेषु तयतः॥ ९॥ दोषोजीर्णो ज्वरं कुर्यात्स्थितामाग्निकोष्ठत
स्त्वचि॥ सोष्टधा नैःष्टयद्वंद्वसर्वैरागंतुजोपि च॥ १०॥ जृंभांगमर्दावरतिर्दृग्गुरुता होरोमहर्षारुचिः॥ प्र
यग्ज्वराणां प्राग्रूपं द्विक्त्रिजे मिश्रलक्षणं॥ ११॥ इति ज्वराणां प्राग्रूपं॥ कंपः कंठोष्ठविरसशोषोऽस्व
वोमूर्छादंतांगरुक्॥ वैषम्यात्स्वप्रवैरस्यं जृंभा वातज्वराकृतिः॥ १२॥ पीततादाहतृट्स्वेदो मूर्छाल्पस
प्रतिकृता॥ भ्रमिभ्रमप्रलापाश्च रेचः पित्तज्वराकृतिः॥ १३॥ स्तैमित्यो क्लेद माधुर्यं प्रतिश्यायोरुचि
गौरवं॥ कासालस्यतंद्रा शिरोहर्षो त्सं श्लेष्मज्वराकृतिः॥ कंठास्यशोषस्तृण्मूर्छा दाहोस्वप्नो
वमिर्भ्रमः॥ तमः पर्वाशिरोरुग्च वातपित्तज्वराकृतिः॥ १५॥ स्तैमित्यं कासं तापो गौरवं पर्वमूर्द्धरु
क्॥ स्वापः स्वेदः प्रतिश्यायो वातश्लेष्मज्वराकृतिः॥ १६॥ पीनेदाहोद्भुड्लेह्मा मोहः कासोरुचिस्तृ
ट्॥ लिप्ततिक्तास्यता पित्तश्लेष्मज्वरलक्षणं॥ १७॥ खराक्षिलोहितेणौ भुग्ने स्त्राविर केनउस्थिरु
क्॥ विक्षेतेनालस्वेहनिद्राशीतदाहाद्यवस्थितिः॥ १८॥ नेत्रग्लानी मोले गस्त्तनाकें ठष्टकनी॥ र
क्तष्ठीवनमित्याद्यैः संनिपातज्वराकृतिः॥ १९॥ अभिन्यासः समस्तैस्तैर्ध्वस्तसर्वेन्द्रियक्रियः॥ स

श्रीगुरुः

२

श्रं·नि

न्निपातज्वरोसाध्योसोपद्रवध्यस्मिहानितः॥२०॥सप्तदशाहद्वादशाहानिर्वाकछिरस्पनैः॥नत्त्वविशुणाद्वहे
सुतन्मर्यादास्य तात्क्रमात॥२१॥संनिपातज्वरस्यांते मध्यांतेकर्णमूलयोः॥शोथोसाध्यःकष्टसाध्यः
सुखसाध्यःक्रमेणाच॥२२॥संततःसततोन्येद्युस्तृतीयकचतुर्थकौ॥संदूष्यास्त्रपलावसेक्रमांसमेदास्थिमज्
ज्जसु॥२३॥नडेलविषमास्तुस्तेशीतदाहादयोज्वराः॥संतन्यासंततमिरिवैनैःसप्तदशारव्यहात॥२४॥द्वोका
लौसततोन्येद्युरेकंकुप्यैद्दहर्निशं॥मूत्रैकान्तरं तृतीयोथ द्यहं त्यक्त्वाचतुर्थकः॥२५॥धातोःपंचाराहन्येद्युः
स्वाहन्याहृस्तृतीयकः॥द्यहंचतुर्थोयाप्नोति त्रयएतेविपर्ययाः॥२६॥हद्रुगास्त्रवमिदाहाबैरंगध्येचास्थि
हृत्कंलमः॥श्रूक्रोन्नर्गश्चिवतिर्लिगंक्रमाद्धानुगतेज्वरे॥२७॥साध्यसाध्योकष्टसा ध्यस्तत्यरैस्योनास्ति।
ध्यता॥मंदोभिगोरवंस्वेदोज्वरोनित्यंप्रलेपकः॥२८॥चतुर्दांगेतुजःशापाभिचाराभिशाधातनः॥पूर्वयोर्भ्र
रिविस्फोटमोहावावेशजेतृतद्॥२९॥तत्तद्भूतस्यकामात्यहीधीस्यप्रहतिज्वरे॥दाहातिसारोक्ष्वेडात्या।
यथास्वंघातजेवदेत॥३०॥वह्नेहेतृपक्वोनिसीताधात्वींद्वियोज्वरः॥असाध्यःशीतलस्वेदगात्रोंतर्दाहकृत्त्वयः॥३१॥
लघुर्गुरुर्निरामश्चसामःप्राकृतवैकृतौ॥वलिरंतर्बहिर्गिनौचसाध्यासाध्योक्रमाज्वरो॥३२॥लघुर्हल्पोपद्रवःस्या दाम्कः

२

दनेकोपद्रवो गुरुः॥ वर्षाशरद्वसंतेतैः प्राकृतो न्यस्तु वैकृतः॥३३॥ हल्लासापाकेत्वा लालास्तुनेद्राहत्वंगगो
रवैः॥ वैरस्यालस्यातिमत्रैः सामान्यो स्यान्निरामकः॥३४॥ अंतर्दाहः प्रलापस्तृट् संपिहृग्विट्प्रसेभ्र
मः॥ स्वासस्वेदौ चिह्नमेतद्वेगिनोन्यस्य चान्यथा॥३५॥ विरेको विड्मलो वा नद्रकारः स्वासोंगलत्वमिः॥ हि
क्काम् छीहृ विस्वापि ज्वरस्योपद्रवा स्त्रा॥३६॥ अमस्राहन्यरतिनद्रस्तं भावल्पस्रगोरवं॥ येत्रज्ञानाभि हृ
न्मध्येहृकल्यं धातुपाकिनः॥३७॥ अशूलोतिज्वर तद्स्वासः पच्यमान [redacted] ज्वराकृतिः॥ दोषज्वरांगलघु
ता दोषपाकस्य लक्षणं॥३८॥ दाहः स्वेभ्रमस्तृष्णा केपोविड्भिदसंज्ञता॥ कूजनं चाग्निवैरोध्य मा कृतिर्ज्वर मोस्त
तो॥३९॥ देहो लघुर्मुखे पाकः स्वेदः करणसौष्ठवं॥ कंडूस्तवो बुभुक्षा च विगतज्वर लक्षणं॥४०॥ संनिज्वराव
लोकः॥ वद्दः सविट्रसः क्षिप्रवाहृ गंनानिसारितः॥ अतिसारः सषोठानैः पृथ्यक्तवैः स्पुचामनः॥४१॥ फिरा
हृक्षा रूणं वाता पित्तान्वी नाहणाभितं॥ कफात्सांद्रं स्वेतस्निग्धवर्णेः सर्वैस्तु सर्वरुक्॥४२॥ शोचतो विट्सविट्वा
स्रे वाष्पस्तथ्यो ष्मरोगिते॥ स्वजन्यजीर्णान्नमिषं मुहुर्मुहुरिस्रावत्सका॥४३॥ अनीसारी स्वजन्यसंपिन्नलाहा
रसेव नात॥ अजसेविद्वाते कफान्नवहे स्तेत्रगाहिका॥४४॥ वमिः हृद्ज्वरः कासः स्वासस्तृणमोहशोथरुक्।

हिध्मारुचिश्चेति लिंगं मरणायातिसारिणः॥४५॥ गतेतिसारे प्यामेन दुष्टा चेद्ग्रहणी मुहुः॥ वर्चो मु-
ञ्चत्याममेवोच्यते सौ ग्रहणीगदः॥४६॥ कुप्यति ग्रहणी नित्यं दिवा भ्रयो रुजा मलक॥ सान्यासं ग्रह-
णीनाम्ना यामं संग्रहसंचनि॥४७॥ शोथाग्निमांद्यवैवर्ण्यं ज्वरापाकारुचिक्षयाः॥ तथा वल्यरुगाध्मा-
नोद्गारास्तु ग्रहणीगदे॥४८॥ पृथक्तवैस्त्रगुर्द्धसौ नखिंगमानिसारवत्॥ विशमं पूत्सपसु मज्जात्मद्रवस्ते-
ग्धशाद्वलक॥४९॥ इति ग्रहण्याय वल्लोकः॥ तम्यांसमेदः संदूष्य गुदे शीर्षं कुरामलाः॥ कुर्युः षोगए ष्वस्ते षः
सर्वैर्द्वं सत्त्रजास्त्रजे॥५०॥ श्रेष्ठाग्निमांद्यविष्टंभ ससृषि पीगल्पविद्कृताः॥ पांडुता स्त्रस्ययो बल्याध्मानो-
द्गाररुजो शेसां॥५१॥ पूर्वोक्तैर्दोषचिह्नैः स्वैर्दोषानशः सुलक्षयेत्॥ त्रिदोषचिह्नैः सहजमस्त्रस्त्राविनर-
स्त्रजं॥५२॥ बाह्यमध्यांत वलिजान्येकद्वित्रिमलानि च॥ नानि साध्यानि कष्टानि नसाध्यानि वदेत्क्रमा-
त्॥५३॥ इत्यर्शवल्लोकः॥ अजीर्णभुक्तवैषम्यादेकोवाकोपविड्ग्रहः॥ स्तब्धविष्टब्धविदग्धामाख्यान्य-
जीर्णानि तैः क्रमात्॥५४॥ रसशोषाच्चतुर्थं तद्विष्टब्धे शूलविड्ग्रहौ॥ विदग्धे मलः सधूमश्चोद्गा।
रो यामे स्त्रभुक्तवत्॥५५॥ रसशेषेन्नविद्वेषो पूर्वं त्रिष्वपि विशूचिका॥ वम्यतीसारवद्दुःशूलभ्रमो द्व

रभिन्नैः

ष्टनतोरिनी ॥५८॥ मूत्राघातास्त्वकृच्छ्रं पारतिमोहैर्नैसिध्यन्ति ॥ रक्तातिरक्तक्षीरोत्तैर्भस्मकोन्यशाप्नोगद्धः ॥५७॥ इ
त्यश्मीर्यावलोकः ॥ ज्वरोविवर्णता शूलं हृद्रोगः श्वसनं भ्रमः ॥ अन्नद्वेषोतिसारश्च संजातं कृमिलक्षणं ॥५८
इति कृम्यावलोकः ॥ अतिव्यवायमद्याम्लदिवास्वप्नमृदादिभिः ॥ पाण्डवः पंचनैर्भिन्नैः पंचमो [illegible] मृदः ॥
५९ ॥ पांडुत्वं नेत्रविरामत्रनखैः शोथश्चमिज्वरैः ॥ श्वासकासाग्निमांद्यैश्च युक्तः स्यात्पांडुरोगवान् ॥६०॥ अं
तःशोथी मध्यकृशो मध्यशोथ्यंतदुर्बलः ॥ किं वा ज्वरातिसारी च पांडुरोगी न सिध्यति ॥६१॥ पीतत्वङ्मूत्रविट्
नेत्रा बहुपित्तात्तु कामला ॥ सैव वृद्धा कृशत्वपीतत्वगादिः कुंभकामला ॥६२॥ इति पांडुकामला कुंभकामला
वलोकः ॥ दुष्टे पित्ते विदूष्यासृक् सहतेन वहिर्विलैः ॥ ऊर्ध्वं वाधो द्विधावैति रक्तपित्तं तदुच्यते ॥६३॥ सश्लेष्मो
र्ध्वमधः सेरंध्रिमार्गसकफानिलं ॥ साध्यं जाप्यमसाध्यं च रक्तपित्तं क्रमाद्वदेत् ॥६४॥ ज्वरापाकवमिश्वासत
ट्काशावल्यपांडुताः ॥ भुक्ते दाहः शिरःपाको रेको स्वद्र क्तपित्ततः ॥६५॥ इति रक्तपित्तावलोकः ॥ अतिव्यवा
यव्यायामव्राणशोथज्वराववमिः ॥ शोषान् कुर्वंति ते कुद्धा यक्ष्मा तांस्तु कफोल्वणाः ॥६६॥ करांघ्रिदाहः पार्श्वां
शरुक्कफाल्पवमिज्वरः ॥ वैस्वर्यो स्त्रुद्रेककासश्वासमस्तकगौरवं ॥६७॥ शुक्लेक्षणत्वं मांसेच्छा रिरंसा च स्व

श्रीगुरुः

४
श्रं। नि

याकृतिः॥ उरः क्षतीस्याद्रुकपूतिकफपूयास्त्रगंतियुक्॥ ६७॥ कासानीसारपार्श्वार्त्तिस्वरभेदारुचिज्वरैः॥ षड्भि
रेभिः क्षयो साध्यः किंवा स्त्रकाशनज्वरैः॥ ६८॥ इति क्षयरोगावलोकः॥ प्राणाः सव्योपः सोदानो वक्त्रात्प्रैति स
दारुक्॥ स काशः पंचधा भिन्नैस्तैः क्षतेन क्षयेन च॥ ७०॥ काशनेष्वक्षमनिलात्पित्तात्पीतं वमन्कटु॥ कफा
त्स्यादुकफं चान्यावसाध्या वृद्धकुलक्षरोगो॥ ७१॥ इति काशावलोकः॥ पूर्ववत्कुरुते प्राणो हिक्कां पंचगतिक्रमात्।
अन्नजा तारवाहुल्यात्तदा मेकादिखिवेगिनी॥ ७२॥ हिक्कास्तु द्राजक्तुः मंद्रगंभीरा नाभिकंपकृत॥ कंपयत्यंग
मखिलं महत्यं त्येना सिध्यन॥ ७३॥ इति हिक्कावलोकः॥ अथ श्वासोर्द्ध कफो वातोज्ञात्या यातिमुहुर्यदा॥ कफरुद्ध
गति विश्व कृतदा श्वासान्करोति सो॥ ७४॥ महोर्द्धछिन्नतमक क्षुद्राख्यान्स्व गतिक्रमात्॥ महतानिश्वसन्दु
खैरूर्द्धेनोर्द्धमधोन तु॥ ७५॥ विछिन्नवेगं छिन्नेन तमके नातिमूर्द्धरुक्॥ क्षुद्रे रोगाल्पमनेनाल्पं पूर्वे साध्या न
नेत्रयः॥ ७६॥ इति श्वासावलोकः॥ अत्यन्नभाष्य धातायैः कु दैवदोषैः स्वरामयः॥ षोडा पृथक्समस्तैः स्यान्
मेदसा च क्षयेन च॥ ७७॥ स्वनिदानस्वरूपास्ते न तु साध्या क्षयोत्थिमाः॥ इति स्वरभेदावलोकः॥ स्वादुप्यन्नेमु
खे चेन्नस्वदते सावरोचकः॥ ७८॥ स पंचधा पृथक्तैर्वैस्तैः परोरु भयादिभिः॥ अरोचके मुखं तत्तद्द्रू रामः

४

से प्राप्तमिति मे ॥१९॥ इत्यरोचकावलोकः ॥ अन्नजीर्णोपद्रुतस्निग्धाहृद्यागर्भक्रमिदुष्टैः ॥ दोषैः पृथक्समस्तैश्चाहृ
द्यैः पंचविधा वमिः ॥२०॥ श्यावं गात्रेन पित्तेन पीतं श्वेतं कफेन च ॥ सर्वैश्चित्रं वमेद्गर्भबीभत्सादिभिः ॥२१॥
कासश्वासोऽज्वरो हिक्कातृष्णावैचित्त्यमेव च ॥ हृद्रोगस्तमकश्चैव ज्ञेयाश्छर्देरुपद्रवाः ॥२२॥ इति छर्द्यवलोकः ॥ सततं
यः पिबेद्वारि न तृप्तिमधिगच्छति ॥ पुनः कांक्षति तोयं च तं तृष्णार्दितमादिशेत् ॥२३॥ पित्तेनाल्पगतेकुर्द्धं सवातंकु
रुते तृषं ॥ सा सप्तधा पृथक्दोषैश्च क्षतामक्षयभोजनैः ॥२४॥ शीतादिवर्धनिवातान्नपित्तान्नाग्निश्च क्षतकफा ॥
त् ॥ तल्लिंगामजीर्णानां लक्षयाम्यां क्षतोद्भवाः ॥२५॥ रसक्षयात्मसहृत्पीडायदा स्याद्विकृतोऽन्नजा ॥ मोह ज्व
रश्वासकासकर्मीदस्नान सिध्यति ॥२६॥ इति तृष्णावलोकः ॥ संज्ञास्रोतांसि तेनध्याविशेति कुर्वन्ति चेत ।
स्तपित्तात्मतलमत्योमूर्च्छेति गतचेतनाः ॥२७॥ स प्रमूर्च्छः पृथक्तैस्तैश्चमयविषात्मनः ॥ दोषवर्णविपर्यस्य
ज्ञोषमूर्च्छत्यथासवात् ॥२८॥ असौम्यः सप्रलापोऽथ दाहहृत्कंपवान्विषात् ॥ पित्तवद्रक्तगंधेन संन्यासो स्तैरि
यक्रियः ॥२९॥ इति मूर्च्छासंन्यासावलोकः ॥ मद्यपीतमयुक्तानैः कुर्यात्पानात्य यांश्च तु ॥ वामिमूर्च्छाज्वरो दाहः प्र
लापश्च भ्रमोहरुचिः ॥३०॥ ऐकालस्पार्शतिः कंपः पानात्ययोत्पलक्षणं ॥ पानोष्मानवगातो दाहं स पित्तात्मः कोपस्य

ति॥ ९७॥ इति पानात्ययपानाजीर्णदाहावलोकः॥ भीशोककामदुष्टान्नैः पूज्यादेश्चावधर्षतो॥ मदयन्ति मनो
दोषाः स्यादुन्मादस्ततो ध्रुवम्॥ ९८॥ अल्पसत्त्वस्य गीताद्यैः ह्रीधीसत्त्वविपर्ययैः॥ रजस्तमःकम्पनोद्वेगश्चमेहन्माद
मादिशेत्॥ ९९॥ दोषैर्व्यस्तैः समस्तैश्च विषभुग्व्यां सपञ्चधा॥ दोषांकाः पूर्वरूपञ्च भीकामाद्यैस्तु तत्कथा॥ १००॥ दे
वदैत्यपिशाचादि रक्षोगन्धर्वयक्षतः॥ पितृनागग्रहेभ्यः स्युरुन्मादाः प्रोक्तलक्षणाः॥ १०१॥ पारिप्लवं देवविद्वेषो
नग्नत्वं सर्पवद्गतिः॥ वदु[illegible] सुतं गानहानेश्वांदं वेति तदाकृतिः॥ १०२॥ कंपनिद्रा फेनवमिमूर्च्छादिपनचारिभिः॥
श्रयो द्वेष्टि नीतेवनोन्मादी जातु जीवति॥ १०३॥ इत्युन्मादस्मृतोन्मादावलोकः॥ दोषोद्रेकात्मपातायां स्मृत्यो सेम त्या
पस्मृतिः॥ नराकृतिस्तमः फेनकं पनेत्रादि वैकृते॥ १०४॥ चतुर्दशात्ययस्मै स्तैस्त्कोपः क्रमादिह॥ रवि पंचदश
त्रिंशदिनेषु सकलेष्वपि॥ १०५॥ इत्यपस्मारावलोकः॥ अपीति निर्वातजा रोगा भवन्त्याक्षेपकादयः॥ अतिप्रसिद्ध
न्क्रियतते यत स्नातिरहुवे॥ १०६॥ आक्षेपकोङ्गविक्षेपात्तत्र शीर्षं नंबीरुपादहक्॥ सहन्त्वा भेरधोग्रन्थि रष्ठीलाह
ठप्रत्यविद्॥ १०७॥ प्रत्यष्ठीलोदरे चेत्तासपीडाति तिर्यगुत्थिता॥ आध्मानेस्याद्यदाध्मानं साटोपमुदरं सरुक्
॥ २॥ कफव्याकुलितेवाते प्रत्याध्मानं प्रजायते॥ विण्मूत्रापायजा पीडा धोगता तूनिकोच्यते॥ ३॥ गुदोपस्थो। एकमः

ग्रिना हकुचेघान्तरं स्यात्तिनु शीर्षका॥ वक्रीकरोति वक्त्रार्द्धं वातश्चेत्सहतर्दितं॥ ४॥ गृध्रसी: स्फिक्पार्श्व कटी जानु जंघा पद
यथा॥ क्रोष्टुशीर्षं जानुशोथो विस्तारोऽस्रजयो र्व्यथा॥ ५॥ खोञ्जं स्यान्निरता स्रक्थ्न पंगुत्वमुभयोस्तयोः॥ प्रत्युक्त
रस्तुरेवानो नष्टवाकं तु मकृता॥ ६॥ कलायखंजः सभवेत्प्रक्रामं वेपते तु यः॥ आमलमेकवाहोश्च पद्मायास्याद
पबाहुकः॥ ७॥ शिरस्तंभं रतं वास्यं यः कुर्यात्सहनुग्रहः॥ सर्वांगे कांगरोगोऽसौ सर्वांगेकांगनियतात्॥ ८॥ मुहुर्ध तु
र्दैन्न मयेन्मोहयेच्चापतंत्रकः॥ जिह्वास्तंभः सयेनान्नपानवागोच्चनीषणा॥ १०॥ वाह्यायामोन्नरायामो वहिरंत
श्चकर्षणात्॥ स्नायुनामय विजेयो व्रणायामो ह्यनया॥ ११॥ स्थाननेनीमानुरुपांश्च लिंगैः शेषान्विनिर्दिशेत॥ प्र
तिवाताम याह्वाः स्त्रीणामं सवलानलं॥ १२॥ इति वातव्याध्यवलोकः॥ अथ वातरक्तविकारस्य न्याहैः सरूषास्रजा
युज्यते वैन्मह दुष्टास्तस्माद्वातधोतिर्नं॥ १३॥ दाहगौरवं रुकं दुवैवर्ण्यमंडलं॥ अस्रदर्शं गसेकोऽच शोथं वा।
तास्रलक्षणं॥ १४॥ वातेधिकेनिह पित्ते दाहो रक्तेति शोणितान कफेति गौरवं चिह्नं द्वित्रिजेद्वित्रिदोषतः॥ १५॥ मोहदाह
श्चैतास्वप्नो गुल्मांगुलिवैलते॥ मर्मग्रहस्य मस्फोटा वानासो पद्रवाः स्मृताः॥ १६॥ इति वातरक्तावलोकः॥ युगपत्कुपि
तानामवातेनोत्स्वीयप्रकोपनैः॥ आमवातेजनयन्त्यस्तु सोपि च कृच्छ्रसाध्यं॥ १७॥ सर्वांगे कांगसंध्या स्थि दौष्याति स्नह

श्रीगुरुः

१

मा॰नि

गौरवं॥ नराणां कामिनां धं च तन्द्रा चामानिलात्मकः ॥१७॥ आमवाते धिके वाते ऽनिरुद्धा हस्तु पित्तनः॥ कफात्सैमित्य
गुरुता सर्वलस्मास्मिरोगतः॥१८॥ नाशांत्र कुब्जनानाहन्तुद्दृष्टिं वहुमूत्रता॥ स्थूलं मध्यनना ग्राणो पद्धा आमवाता
अ॥१९॥ इत्यामवातावलोकः॥ एकदेशोनितस्कुलं सितं वीधान्यादि सेवनात्॥ कुष्ठैः एथगृहसर्वैर्दोषैश्चामात्र ट्टा
धा॥१७॥ पित्तात्कामयां चलादूसोपार्श्वहृत्कुक्षिसंकफात्॥ ६ भिस्थानं ह्विजि दोषं शूलं चामाशये स्मातं॥ ॥ वेदना
नाहमसूक्षयान्त्रे शूलकृद्गौरवान्त्वी॥ काशः श्वासश्च हिक्का च शूलस्योपद्रवा दश॥२०॥ वलासः प्रसूतं स्यान्नातिनेन
सहमूर्छितः॥ वायुमाशयकुक्षिते शूलं जीर्णेतिभोजने २२ इति शूलहृयावलोकः॥ वातविण्मूत्रजंभाश्रुस्वयोद्गारव
मीन्द्रियैः॥ शुन्नोच्छ्वासनिद्रानं च्यानोदावर्तसंभवः॥२३॥ वातस्य रोधादाध्मानमूर्छा विट्कोटिशोयहृक् वस्तो
मूत्रस्य जंभायाः शिरोहृदग्रहतुजश्च दणाः॥२४॥ सवर्योरिन्द्रियग्लानि तत्क्षारस्यानिलार्तयः क्षुदैः कृष्णानीन्द्रियस्यापमती
हृद्गमं हताक्षुधः॥२५॥ पाति न श्लोष्मा सस्य हृद्युसापस्य जंभरा॥ विट्वांतिश [illegible] लन्ट दृग्धानि क्षैत्यपश्चन्दंत्यजे
रङ्गुं॥२६॥ इत्युदावर्तावलोकः॥ हृन्नाभ्यो रंतरे ग्रन्थिः संचारीय दिवाचलः॥ वृत्तश्चयापचयवान्स गुल्मः पंचधा मतः॥
तस्य पंचविधं स्थानं पार्श्व हृन्नाभिवस्तयः॥ दोषैर्व्यस्तैः समस्तैश्च ह्लीहाणोत्ववसेगापंच मः॥२७॥ जीर्णेन्नेवानजं कु   ल्मः

६

पे न स्याज्जीर्णेपि पित्तजः॥ भुक्ते तु कफजे गुल्मः सर्वदा सर्वदोषजः॥ २०॥ प्रसवान्ते च पानान्नकाले चातात्मभोजना
त्॥ वायुस्तद्रक्तमादाय गुल्मं निर्माति पैत्तवत्॥ २१॥ स्पंदते पिंडितो नांगैः सशूलो गर्भवित्स्वरु॥ गुल्मोऽस्र
जः स्त्रियाः कृत्स्नो सौ मासे तु दशमे गते॥ २२॥ श्वासः शूलपिपासान्नविद्वेषग्रंथिमूढता॥ जायते दुर्बलत्वं च गुल्मि
नो मरणाय वै॥ २३॥ इति गुल्मावलोकः॥ दूषयित्वा रसं दोषा विगुणा हृदयं गताः॥ हृदि बाधां प्रकुर्वंति हृद्रोगं तं प्र
चक्षते॥ २४॥ स पंचधा पृथक्तैः समस्तैश्च कृमेरपि॥ क्लमः सादो भ्रमः शोषो ज्ञेयास्तेषामुपद्रवाः॥ २४॥ इति हृ
द्रोगावलोकः॥ नालस्य मूले मध्ये वा हृदये वा स गहरुक्॥ प्रणारास्त्रेऽरुवेन्मूत्रं मूत्रलकृच्छ्ररेदुधः॥ २५॥ मूत्रं नदृश्यते
कृच्छ्रात्प्रवर्तते दोषाश्मरीविकाराल्पशुक्रतः। दोषैर्लिंगैः पृथक्तैः कृच्छ्रं तन्मूत्रगोरवे॥ २६॥ द्विधा रसद्भमसमर्या
विद्वक्षोभाद्विरविगंधिवत्॥ क्षते हते वा बाल्ये न कृच्छ्रं स्यान्मूत्रवर्त्मनि॥ २७॥ तत्र स देहमलैः शुक्रान्तप्रामात्कृच्छ्र
परं स हृत्॥ बस्तिमेहनहृग्दहालादोपैः कृच्छ्रात्सिध्यति॥ २८॥ इति मूत्रकृच्छ्रावलोकः॥ मूत्राशिधृत्याऽऽद्वेन हृ।
ध्वाहध्याशनैः शनैः॥ महतो सुज्यते मूत्रं मूत्राघातस्तदा भवेत्॥ २९॥ इति मूत्राघातप्रतीकारः॥ वातो मूत्रगते
शुक्रे कफे वा पोषये यदा॥ तदाश्मरी स्यात्कृमशो गो पित्ते च विवरोचना॥ ३०॥ हन्नाभिलिंगबस्तीनां मूर्द्धे गोमे

श्रीगुरुः
७
यो॰नि॰

दसोपमा॥ मूत्रं च कृच्छ्रं शीतो धारं च स्याच्छर्करिलक्षणं॥४१॥ बालानां साथ दोषैर्येनां शुक्रभवाश्मरी॥ ना
भ्यं [illegible] शोथरुग्बद्धमूत्रता त्वन्नयामतिः॥४२॥ इत्यश्मर्यावलोकः॥ मूत्रमिश्रं केवलं वा शुक्रं मेहति चेन्मु
हुः स प्रमेहोऽत्र मेहः स्युर्मूत्रवर्णाविभेदतः॥४३॥ आस्यासुखं स्वप्नसुखं दधीनि ग्राम्यौदकानूपरसाः पयांसि
नवान्नपानं गुडवैकृतं च प्रमेहहेतुः कफकृच्च सर्वं॥४४॥ जलेक्षुसांद्रसुराशुक्रसिकतापिष्टलालाशनैःशेषितशीतसे॥ मं
जिष्ठहारिद्रकनीलकालक्षाराम्लतो मज्जवसे भपोष्यात्॥४५॥ सार्वा कफोत्था दश पित्तजाः षट् याप्याश्च सा
ध्याः पवनाच्चतुष्काः॥ समक्रियत्वाद्विषमक्रियत्वान्महात्ययत्वाच्च यथाक्रमं ते॥४६॥ दोषप्रकोपाच्च तानि प्रमेहा
नामुपद्रवाः॥ शरावीकच्छपी जालिनी च विदारिका॥४७॥ मसूरिविनताजालिन्यपि विद्रधिसार्षपी॥ नामानु
रूपाः पिटकाः दश मासस्तदुपेक्षणात्॥४८॥ इतिप्रमेहावलोकः॥ मेदस्युर्वर्द्धते श्लेष्महेतुभिस्तेन नामभवेत्॥ सर्वकर्म
समर्थेऽतिस्थूलस्य गुरुदारुण॥४९॥ इतिस्थौल्यावलोकः॥ स्वभावदुर्बलो ह्येकः परो रोगादिदुर्बलः॥ स्वभावदु
र्बलेनास्ति चिकित्सास्तिपरस्य सा॥५०॥ इतिदौर्बल्यावलोकः॥ मंदाग्ने रहितैरन्नैर रसदरारायष्ठता नित्रु॥ पृथग्दोषैः
समस्तैश्च प्रीत्वश्च तोदकैः॥५१॥ ज्ञानविट्संगदोर्बल्योदरवृद्धाग्निमंदता॥ यच्छोफवास्तिदूरादाध्मानं

राम:
७

वीं द्रावेभिः ॥५२॥ सस्वपीताजनादोषैः शिरास्यहृदरेकमात ॥ दुष्टांबुनखविद्रलोमान्नवदूषीविषादिभिः ॥५३॥ दूष्यो दंत्रि
लिंगं स्यान्नामेहृहं वितं सहक ॥ नामेजीर्णज्वरास्थीला यस्स द्राल्यस्ततोन्यतः ॥५४॥ हृन्नाभिमध्येनिर्वितं दुष्टं वचौत्र
लेपकृत ॥ वातेननवहि र्यातिनवद्रुगुरम्मार्तिकृत ॥५५॥ अन्नाद्यागतशल्येनभिन्नमंत्रं जलं गुदात ॥ स्रवेन्नाभेरधो
वृद्धपीडाश्च सुदुरंहितत ॥५६॥ स्नेहपानादमेरेका दन्योऽपि वनोहिमं ॥ श्रेडूल दतिप्रत्यमधो नाभेर्वेकोदरः ॥
॥५७॥ पक्वाशयगुदं तूर्ध्वं सर्वं जानीहि केनया ॥ प्रायो भवन्त्यमा वायवश्चि लोत्रे चोदरं नराणां ॥५८॥ इत्युदरावलोकः ॥ श्रो
निस्ताराम्लदुष्टांबुविरुद्धधिमहकैः ॥ पंचकर्मापचाराद्यैर्जायते श्वपथुर्नृणां ॥५९॥ शिराततनुत्वे चैवत्वंये रोमाचास्थे
धयोरवं ॥ उष्णान्वदस्थितत्वं च सर्वैः श्वपथुलक्षणं ॥६०॥ नवधातैः पृथग्द्वंद्वसर्वैर्भीताद्विषाचलः ॥ प्राग्ज्ञक्त्रि
गेस्ते तेषां नयाहेतुः सधातजः ॥६१॥ विषजः सविषप्राणिदंशमूत्रमलादिभिः ॥ ऊर्ध्वगामी नरे प्राणमधोगामी
सखोनिवयं ॥ उभयं वस्तिसंजातः शोषोरेतिन संशयः ॥६२॥ नार्दिस्वासो नविल्ल लाज्य रतीसार एव वा ॥ सपको
यं मरोर्वलाः शोषोपद्रवसंज्ञकाः ॥६३॥ इति शोथावलोकः ॥ नाडीवैस्त्रतः प्राप्य मुष्कौ मुष्कधराशिराः ॥ प्रपीड्य वृ
द्धिं कुरुते मुष्कयोः सकुरंटकः ॥६४॥ दोषास्तमेरो सप्तभिः सगदाः सप्तधास्थनः ॥ रुग्दाहकंडू दोवेभ्यो स्यान्नस्तको

ठमागतः॥ १५ मेदोजः श्लफवन्मौत्रोध्रुतेस्तघेत्ररणात्स्रजेत्॥ आध्मातारेर्मं हन्नीत्वाक्षुद्रांत्रं वंक्षणात्रधः॥ १६॥ अं
त्रवृद्धिं करोत्यत्र यंत्ररणात्स्यान्सहगन्नगिः॥ वंक्षणो ग्रंथिमनिलः करोति ब्रध्न नामके॥ १७॥ इति कुरंडब्रध्नावलो
कः॥ पादशोथः श्लीपदं तैः पृथक्तद्वैः कफोत्थरोगः॥ तत्कर्णाकरनेत्रोष्ठशिश्ननासास्वपि क्वचित्॥ १८॥ इति श्लीप
दावलोकः॥ प्राग्रूपमरुषः शोथः क्वाप्यंगेस्फुटितस्तुसः॥ रूपं षोढा पृथक्त्वक्तदोषास्त्रागंतुजं च तत्॥ १९॥ विषमं प
च्यते वा ताच्छिन्नजस्त्वचिरं चिरं॥ कफान्नः पित्तवच्छोफो रक्तागंतुसमुद्भवः॥ ७०॥ मंदोष्मताल्पशोफत्वं काठिन्यं
त्वक्सवर्णता॥ मंदवेदनता चैतदामशोथस्य लक्षणं॥ ७१॥ अतिदाहरुजातोदचोषभेदविवर्णता॥ तस्मान्त्वरश्च
शोथस्य पच्यमानस्य लक्षणं॥ ७२॥ कंडूर्वल्युद्भवस्तोदो रुग्शांत्याहृताय निम्नता॥ पेनरणान्यूयचलनं पक्व
शोथस्य लक्षणं॥ ७३॥ लावण्यहत्कृचगाठत्वमस्त्रपाकोलतिःपुनः॥ हृद्यमाकपृयास्तैस्तैर्नाहृग्याकेतुत्रिदोषहृत्
इति व्रणशोथावलोकः॥ शारीरागंतुभेदेन द्विधा व्रणस्तु दोषजः॥ पंचदशास्त्रादिजश्चात्र दोषैरुग्दारुगौरवं॥ ७५॥ रक्ता
श्वागौरकन्नेयागंतुजं तत्क्षषड्विधं॥ छिन्नंभिन्नं क्षतं विद्धं पिच्चितं घृष्टमित्यपि॥ ७६॥ यातोऽभ्येद्वल्पाहग्वेपहर्णा
न वैवर्णात् सशल्यं येन तात्स्तावबुद्बुदस्व दूरदधानिः॥ ७७॥ तृड्ज्वरोन्मादहृङ्मोहरेकहिक्कापतानकाः॥ कंपष्ठ रामः

र्हिक्काश्वासकासपिपासाज्वरतृड्रुजः॥७९॥ शिरस्तंभो विसर्पश्चोपद्रवाः षोडशा रुजः॥ सर्वैरेतैर्व्रणोऽसाध्यो याप्यो द्वित्र्यस्त्र
त्वसाध्यतः॥८०॥ इति शारीरागंतुव्रणावलोकः॥ भग्नं द्विधा संधिकांडभेदात्सोऽत्र स संधिजं॥ विवर्तितं तथोत्क्षिप्तं तिर्यक्
क्षिप्तमधोपि च॥८१॥ विश्लिष्टमुत्पिष्टकमिति कांडे ष्टा स्वशाधानुतन॥ अस्थिच्छल्ली कर्कटाश्वकर्णाचूर्णितपिच्चि
तं॥८२॥ कांडभग्नानि त्वक्के द्विधा वा पतितानितः॥ मज्जागतं च स्फुटितं यथासंख्यं लक्षयेद्विदः॥८३॥ इति भग्नावलो
कः॥ उपेक्षणाद्दुष्टव्रणात् गतिर्नाडीव्रणो व्रणः॥ नाडीव्रणाः स्मृतास्ते यः सप्रद्युल्के रदादरक॥८४॥ इति नाडीव्रणावलोकः॥
गुदस्य द्व्यंगुले क्षेत्रे पार्श्वतः पिडिकार्त्तिकृत्॥ भिन्ना भगंदरो ते यः स तु पंचविधो मतः॥८५॥ शतपोनको वा
तात्स्यादुष्ट्रग्रीवस्तु पित्तेन परिस्रावी कफेन सः॥८६॥ शंबूकावर्तको न्मार्गी गो तु स्यातां त्रिदोषजौ
शुक्रमूत्रवहौ दुःखो न साध्यो दूरगो भ्रूणं॥८७॥ इति भगंदरावलोकः॥ गलेकदेशे श्वयथुरपाकी गलगंडकः॥ मे
दोवातकफैस्त्रिधा केद्रुरुगोग्रखीकमासत॥८८॥ इति गलगंडावलोकः॥ मेधिः कुत्राप्यपाकी गंडोथाथागं मेदसः
सपचपाक्यदुंरस्यात्रस्तोऽन्त्रमहुःस्रवत॥८९॥ गंडमाला गले नैकैर्गंडैर्मेदःकफोत्थितैः॥ चिरपाकिभिरेषे व चि
पथ्या रस्यापरिकान्मे वेत॥९०॥ इति ग्रंथिगंडगलगंडावलोकः॥ श्वयथुर्मुष्कयोर्वृद्धिर्गाधो विद्रधिर्द्विधा॥ बहिरंतः स्रो

श्रीगुरुः

९

आ॰नि॰ ढानैः पृथुसवैरस्त्वग्दलनात्॥८४॥ वातः सपफो हर्वन्त्यारां नरस्तु करोत्यसौ॥ वस्तौ कक्षुं स्त्रो मृगुरन्यांपार्श्वं यंधं नृत्वक्कयोः
पामावपान्नविदूते धंकुक्षावांनित्वजातजः॥ नाभ्यां हि क्लोम्नि स्वामं ग्रीष्मे श्वासा प्रवर्तनं॥८५॥ यस्य त्यजन्ते कसने वृंस
रोतु कटिग्रहं॥ तपक्वो वा मये हृदं नाभेः संरंच येदधः॥८६॥ नाघः साध्यस्त्व ममौत्यो विद्रधिर्मर्मपद्रवः॥ विद्रधिस्त्री
स्तने रक्तो स्त्रो फरुग्दात्पाकलान्तं॥८७॥ इति विद्रध्यवलोकः॥ विरुद्धाहारदुष्टमं पंचकर्मोपचारतः॥ स्त्रीमद्यमांस
दुष्टांबुसेवाद्यैः कुष्ठसंभवः॥८८॥ कापालाद्युदुंबरकं दुष्ठिरिंद्रियवैकृतं॥ पौंगुल्यावल्यकोन्येव महाकुष्टानि तीव्र
रात्॥८९॥ कापालं कामवद्रुक्षंपिनादौदुंबरं स्वनतं॥ कफासितेमंडलं तैगुंजावत्कीकरांसरुक्॥९०॥ वातपित्ताद्दष्य
जिह्वं सकंपत्वात् रुग्णासितं॥ कफपित्तात्पुंडरीकं पुंडरीकदलोपमं॥९१॥ दुकं दुल्यापिटिकायुक्तरन्मंडलान्ततः॥
सप्तैनानि महाकुष्ठानि मचमैसच मर्मवत्॥९२॥ किटिभवत्वाटिसंचमंदलंतुदररणात्त्वचः॥ पामा पाटलोः कंडूरुग्भि।
विचर्चीसर्वतस्त्वचा॥१०४॥ तैमैं दुपार्श्वे नारुक्षः पाददारिर्विपादिका॥ सिध्मो हृद्देते कसनाद्दाल्योलाबुप्रसून
रक॥१॥ सतारुरत्त्याहृग्भिः स्यादलसंधो रामंडलं॥ एककुष्ठं मत्स्यत्वंरोपमं चिरंतनतः सितं॥२॥ इति कुष्ठावलो
कः॥ हस्तदंतनखाघातयोनिरोधादिभिर्मलाः॥ एकवक्तवैवर्णान्कुर्युःलिंगे वर्तिम्च पंचमी॥३॥ अग्निस्थि शोथरुजा रामः

९

रात्रस्तोधि गरहमहंषिच ॥ केशलोमप्रपातश्चैवेवशर्यं चोपदंशानः ॥४॥ इत्युपदंशावलोकः ॥ वरटीदंशवच्छोथाः कंडूछ
र्दिज्वरप्रदाः ॥ शीतपित्तनिमित्तास्तु तद्दर्दीवपुषो वहिः ॥५॥ इत्युदर्दावलोकः ॥ अविपाकक्लमोत्क्लेदतिक्ताम्लो
द्गारगौरवैः ॥ हृत्कंठदाहारुचिभिरम्लपित्तं वदेद्भिषक् ॥६॥ इत्यम्लपित्तावलोकः ॥ अतिदाहरुजारागस्त्रावाद्युच्च
रतिप्रदाः ॥ स्फुटव्रणा विसर्पाः स्युः सर्वतः परिसर्पणात् ॥७॥ इति विसर्पावलोकः ॥ ज्वरछर्दिभ्रमाद्याः स्युर्वाला
नो तु मसूरिका ॥ यथस्तनत्तलक्ष्यास्तान्निध्यं त्यन लक्ष्ययात् ॥८॥ इति मसूरिकावलोकः ॥ अग्निदाहादिवि
स्फोटा विस्फोटास्तु भेदारुजः ॥ पृथगेकद्वन्द्वसमस्तैस्तैः स्वास्वैस्त्रिविधोपमाः ॥९॥ इति विस्फोटावलोकः ॥ येगदा महतामुक्ता
स्तुः स्तन्ये गर्भके त्वपि ॥ किं तु देहाग्निदोषादेरल्पीयस्त्वादावलः परं ॥१०॥ क्षीरालसः पृथग्दोषैरल्पाल्पाश्चावीतितोद्भवं
गुरुपाकास्पपाकोद्भवं तोऽदारयोऽपरे ॥११॥ ऊर्ध्वं पश्येद्दंतरवादोऽस्थिपेशात्रं वमेत्स्वयः ॥ आगावितोरितिस्याबोग्ग
हग्रस्तो भेकः कृशः ॥१२॥ इति बालकामयावलोकः ॥ स्वाधो गर्भस्याश्चतुर्थान्मासात्स्यात्तत्सूतः परे ॥ सम्मूढगर्भो
यः स्यान्नाच्युतो न वहिरापतेत् ॥१३॥ गर्भास्ये हार्दी विनाशो मृते गर्भे पश्चात्तः ॥ विरेकशोत्यत्रदृकंपज्वरदोषैः
सान्नासिध्यति ॥१४॥ इति गर्भरोगावलोकः ॥ अंगमर्दो ज्वरः कंपः पिपासा गुरुगात्रता ॥ शोथः शूलातिसारो वस्ति

कारोगलक्षणं॥१५॥इतिसूतिकारोगावलोकः॥असृक्स्रुतिस्यात्प्रदरं योनेः स्त्रीणामनार्तवं॥नष्टं गर्भं दौर्बल्यात्कृ
पांडुत्वप्रदरं रुक्तः॥१६॥नेत्रतुदो पृथक्सर्वैर्दोषैः स्यात्रार्तवं पुनः॥पाषाणस्तुल्यं यद्रक्तं धौतं वासो न रंजयेत्॥१७॥इति
प्रदरावलोकः॥अतिव्यवायशीलो यो न च वाजीक्रियारतः॥ध्वजभंगमवाप्नोति सम्भुक्रसनयेहेतुकः॥१८॥अल्प
शीतोष्णनेजः स्त्रात्यिपासाश्रमरुद्रसह॥पिडिकामान्ध्यशिथिलोहीनबुद्धिर्बलेन्द्रियः॥१९॥पांडुरोल्परतस्तोयतु
ल्परेतास्तथाध्वजः॥मंदवान्हिश्च हीनश्च स्त्रीणां मृक्रोनरोमतः॥२०॥अस्याध्यं सहजं क्लैब्यं मर्मछेदाच्चयद्भवेत्॥साध्या
नामितरेषां तु कार्या वाजीक्रियाक्रमः॥२१॥इतिषंडतावलोकः॥धूलीधूमार्कशीतातापतोयरत्नीजागरादिभिः॥गं
डूषांजननस्याद्यैर्हीनानां स्याद्रगामयाः॥२२॥तिमिरं पटलं काचमभिष्यंदोधिमन्थकः॥पक्ष्मकोपोऽर्बुदाः कोपश्चेत्या
द्यानयनामयाः॥२३॥नेत्रकोपः पृथक्सर्वैः सैः रक्ताच्चान्यहेतुकः॥रजाश्रुरागशोफाद्यैर्दोषोत्सवैस्ततोन्यथा॥२४॥अप
क्वे तिमिरी चैव मनेकेपटलीक्षते॥काचीसूक्ष्मम्चराद्यन्नदृग्गियोर्ध्वमधोनतु॥२५॥इतिनेत्ररोगावलोकः॥अकालप
लितं पीनसः पर्यावर्तार्द्धभेदकाः॥इन्द्रलुप्तं केशपातइत्याद्याः स्युः शिरोगदाः॥२६॥इतिशिरोरोगावलोकः॥करोतिविगु
णो वायुर्मलं संगृह्य कर्णयोः॥तत्कफः पाकबाधिर्यशूलनादादिकान्गदान्॥इतिकर्णरोगावलोकः॥श्वासादि

अर्शोस्त्रस्रावपिटिकापूयःस्रावस्तुपीनसः॥ प्रतिश्यायछल्लिकारैन्यास्वानाशामयाःस्मृताः॥ २८॥ इतिनाशारोगावलो

कः॥ सरक्तःकुटलतेश्लेष्मादंतार्शोदन्तचालनं॥ दौर्गंध्यंपिटिकापाकोपजिह्वादीन्मदान्तुरके॥ २९॥ इतिमुखरोगाव।

लोकः॥ श्वासहिक्कादंतहर्षंजौनीयाःस्थावरंविषं॥ ३०॥ दंशावैवर्ण्यशोथाभ्यांसेकरेकतमोभ्रमैः॥ निद्राक्षिरागर

सनाभोहोश्वाहिविषंवदेत॥ ३१॥ विरेतुवृश्चिकेनांगंज्वलदंगारभागिव॥ सदाहरुङ्मोहमन्यद्यथास्वंविषमु

न्नयेत॥ ३२॥ इतिविषरोगावलोकः॥ अतिविस्तरगुस्तकपाठहठप्रविदस्तनयाध्यतभूरिभियो॥ नयनानलद

र्भितपद्यकृतंभिषजामिदमेजनमस्तुसुखे॥ ३३॥ वकारस्तुरोचिर्तनदिदमग्निवेशोंजनंपरोपकृतयेकृतंपर

मिदंरुजांज्ञापकं॥ ततःसमुद्दितैःसद्भिस्तत्तत्राशिभिस्तुष्यतांनुबारारागारिकन्यकापरिवृढःसयोषितस्ततः॥ ३४

इतिश्रीमदग्निवेशकृतमंजननिदानंसंपूर्णं॥ संवत ११ २६ भाद्रशुक्लनवम्यांभौमेलिखितमिदंमत्तराम

शापदृनगुदैस्वार्थंपरार्थंच॥

श्रीगुरुः
११
श्रं·नि·

गमः
११

12 (ult.)